

Citation:

A.G.M. van Melsen, Levensbericht F.L.R. Sassen, in:
Jaarboek, 1971, Amsterdam, pp. 107-112

Herdenking van

F. L. R. Sassen

(13 augustus 1894 — 16 september 1971)

door A. G. M. van Melsen

Welke waarde men ook moge hechten aan de titels waarmede de katholieke kerk de in haar ogen verdienstelijke priesters eert, niemand die Sassen gekend heeft zal willen ontkennen dat hij in de letterlijke zin van het woord een monseigneur, een mijnheer was. Hoffelijkheid en stijl kenmerkten hem, en naar het leek zonder pose en zonder moeite, gewoon van nature. Stellig heeft Sassen hoffelijkheid en stijl ook om hun intrinsieke waarde in de menselijke omgang gewaardeerd, maar bij hem stonden deze eigenschappen toch vooral mede in dienst van zijn toewijding aan dat wat hij de moeite waard achtte. Wat hij de moeite waard achtte, was overigens niet alleen datgene waarnaar zijn geest en hart spontaan uitgingen, het was ook datgene dat dreigde verwaarloosd te worden, omdat mensen van formaat er zich liever niet mee bezighielden. Sassen deed dit wel en daardoor komen we de naam „Sassen” in de jaren tussen 1915, het jaar waarin hij promoveerde, en 1971, het jaar waarin hij stierf, op zó uiteenlopende plaatsen tegen, dat we twijfelen of het om dezelfde Sassen gaat. Al weten we zeker dat het zo is, toch blijft het ongeloofwaardig dat de Sassen die een geschiedenis van de wijsbegeerte in 5 delen geschreven heeft, daarnaast verschillende boeken en talrijke studies aan het verwaarloosde gebied van de geschiedschrijving der Nederlandse wijsbegeerte gewijd heeft — alles bijeen staan er 300 geschriften op zijn naam — werkelijk dezelfde Sassen is als de man die als een der beste kenners van de onderwijswetten gold en als zodanig dan ook bij de voorbereiding van de wetgeving in deze sector daadwerkelijk betrokken was. Tot in zijn laatste levensjaar is hij deze dubbelrol trouw gebleven: in dat jaar treffen we hem aan als voorzitter van de commissie „Wetenschappelijk Onderwijs Sociale Akademies”, maar ook als de schrijver van een studie over „Studenten van de Illustere School te 's-Hertogenbosch 1636-1810”.¹⁾

Wie was deze éne Sassen? Ferdinand Léon Rudolphe Sassen werd 13 augustus 1894 te Nijmegen geboren uit het huwelijk van Ferdinand George Henri Auguste Sassen (1846-1902) en Carolina Theodora Stams (1854-1936). De vader was civiel-ingenieur en bekleedde een topfunctie bij de toenmalige Staatsspoorwegen. Hij was zelf een zoon van mr. Willem Carel Clemens Sassen (1817-1877), die te Maastricht de advocatenpraktijk uitoefende, er lid van de gemeenteraad en van de provinciale staten van Limburg was en vervolgens vice-president werd van de

¹⁾ Mededelingen der Kon. Ned. Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, Deel 33, No. 2, Amsterdam 1970. Na zijn overlijden verscheen er in dezelfde reeks (Deel 35, No. 1, Amsterdam 1972) nog een studie over de Illustre School te Maastricht.

FERDINAND LÉON RUDOLPHE SASSEN
(13 augustus 1894 — 16 september 1971)

Koloniale Raad op Curaçao. Hij was geboortig uit 's-Hertogenbosch, waar zijn voorvaderen, achtereenvolgens een Jacobus (1707-1755), een Hubertus (1752-1828) en een Jan Hendrik (1785-1830), bijna doorlopend ambtelijke functies bekleed hadden. De laatstgenoemde, een te Leiden gevormd jurist, ¹⁾ werd in 1808 pensionaris der stad en was van 1818 tot zijn dood lid van gedeputeerde staten van Noord-Brabant. De wijdivertakte familie Sassen bracht sinds het begin van de negentiende eeuw in elke generatie academici van zekere naam voort: artsen, ingenieurs, maar vooral juristen, die zich vaak ook met de staatkunde en het bestuur van provincie of gemeente bemoeiden. Zij behoorden doorgaans tot de „Papo-Thorbeckianen”. Ook professor Sassen's vader, de ingenieur Ferdinand G. H. A., koesterde een warme verering voor Thorbecke, zozeer zelfs, dat hij zijn in 1876 geboren oudste zoon diens voornamen gaf. Deze Johan Rudolph Sassen werd civiel-ingenieur en directeur van de „Dru"-fabrieken te Ulft ²⁾. Onder de uit Noord-Brabant afkomstige katholieke notabelen onderscheidde de Sassen zich zowel door onafhankelijkheid van denken als door religieuze beginselvastheid. Uit hun midden kwamen verscheiden priesters en kloosterzusters voort. Ons overleden medelid vertoonde heel zijn leven in zijn gaan en staan onder de mensen beide familietrekken.

De jonge Ferdinand volgde het gymnasium van het Canisiuscollege in zijn geboortestad, behaalde daaraan in juni 1912 het α -diploma en een maand later voor de staatscommissie het β -diploma. Vervolgens ging hij te Fribourg wijsbegeerte studeren, welke studie hij in 1915 afslot met een in het Latijn geschreven dissertatie over Plotinus' kennistheorie, in 1916 gepubliceerd. In het najaar van 1915 meldt hij zich aan het seminarie te Roermond voor de studie in de theologie als voorbereiding tot het priesterschap. Na zijn priesterwijding in 1919 wordt de doctor in de wijsbegeerte leraar aan het gymnasium in Rolduc in de klassieke talen en tevens hoogleraar in de wijsbegeerte aan het eveneens te Rolduc gevestigde philosophicum van het Roermondse diocees. In 1928 verschijnen zijn „Geschiedenis der patristische en middeleeuwsche wijsbegeerte” en zijn „Geschiedenis van de wijsbegeerte der Grieken en Romeinen”, in de loop der dertiger jaren aangevuld met de „Geschiedenis van de nieuwere wijsbegeerte tot Kant” (1933), de „Geschiedenis van de wijsbegeerte der negentiende eeuw” (1934) en de „Wijsbegeerte van onze tijd” (1938). Met deze werken, verschillende malen opnieuw bewerkt, heeft Sassen velen in het Nederlands taalgebied vertrouwd gemaakt met de geschiedenis van de wijsbegeerte.

Reeds bij de oprichting van de Katholieke Universiteit in 1923 was zijn benoeming tot hoogleraar daaraan ernstig overwogen, maar pas in 1929 kwam het zover. De erkenning van zijn wetenschappelijke verdiensten, die daarin gelegen was, werd in 1936 onderstreept door het hem toegekende lidmaatschap van de Koninklijke Akademie. Hij was er buitengewoon gelukkig mee en dat niet in de

---

¹⁾ Sassen vermeldt deze Jan Hendrik, zijn overgrootvader, tamelijk uitvoerig in de bovengenoemde studie: „Studenten van de Illustre School te 's-Hertogenbosch,” blz. 76.

²⁾ Nederlands Patriciaat, jaargang 1952, 's-Gravenhage 1952, blz. 272—300. (Met dank aan L. J. Rogier, die mij deze genealogische gegevens verschaftte.)

eerste plaats, naar het mij voorkomt, om persoonlijke redenen. Sassen moet dit lidmaatschap ervaren hebben als een vroege en daarom juist zo bij uitstek welkome bekroning van een streven dat zijn werk inspireerde. Om dit toe te lichten moeten we ons realiseren hoe groot de afstand was tussen de seminarie-professor in de wijsbegeerte en de Nederlandse wijsgerige wereld of algemener gezegd — want daar ging het om: de afstand tussen de weliswaar hecht doortimmerde maar geheel in zichzelf besloten wereld van het Thomisme van die dagen en de wijsbegeerte daarbuiten.

Hoe groot deze afstand wel was ondervond Sassen in 1931, toen hij op 6 maart, de vooravond van het feest van St. Thomas, in de Maasbode een artikel publiceerde onder de titel: „Thomas van Aquino en Hegel”. Daarin vroeg hij aandacht voor enkele gedachten van Hegel, die naar Sassen's mening een belangrijke bijdrage konden leveren aan de verheldering van wijsgerige grondthema's, waarmee ook het Thomisme zich intensief bezighield. Dit zou tot gevolg kunnen hebben dat het Thomisme, althans in de orthodoxe vorm van die dagen, een grondige ontwikkeling zou moeten doormaken om zich te kunnen handhaven, als het dit al zou kunnen, een kwestie die Sassen overigens openhield.

Heftig waren de reacties, allereerst de openbare: zowel in de pers als in de wijsgerige vakliteratuur werd Sassen grondig aangevallen op beide stellingen of eigenlijk onderstellingen, want om meer ging het niet. Er waren ook minder openbare reacties: hij werd te Rome aangeklaagd, maar de Nederlandse bisschoppen hielden hem de hand boven het hoofd, zij het met de gebruikelijke vermaning tot voorzichtigheid. Sassen was echter Thomist genoeg om te weten dat de deugd van voorzichtigheid, de prudentia, bij Thomas niet allereerst de negatieve betekenis had van „uit voorzichtigheid nalaten”, maar de positieve van bezonnen verdergaan met datgene wat goed was. Sassen was een te serieus historicus dan dat hij van de zijne afwijkende wijsgerige overtuigingen slechts beschouwde als de schaduwzijden van het menselijk denken, wier enige rechtvaardiging daarin bestond dat zij de eigen overtuiging beter deden schitteren. In de vele wijsgerige stromingen en stelsels herkende hij evenzovele pogingen — geen van alle volmaakt — om de waarheid te vinden. En ook zonder relativist te worden — want dat was hij beslist niet — beschouwde Sassen de dialoog tussen wijsgeren met verschillend uitgangspunt als noodzakelijk. Daarbij was hij overtuigd dat het voor anderen evenzeer de moeite waard was om met Thomisten in dialoog te komen als voor Thomisten met anderen.

Dat deze dialoog inderdaad tot stand is gekomen, is voor een belangrijk deel aan Sassen te danken. Precies 25 jaar later schreef hij in de Maasbode van 6 maart 1956 weer een artikel, ditmaal onder de titel: „Thomas van Aquino en wij”. Met geen woord komt Sassen daarin op de vroegere polemieken terug, wel constateert hij: „Voor de huidige generatie van katholieke denkers is het tot een levende waarheid geworden, dat de katholieke kerk zich nooit met enig wijsgerig stelsel heeft vereenzelvigd, noch kan vereenzelvigen en dat het katholieke geloof met wijsgerige gedachten van velerlei aard en inhoud kan worden verbonden”.

Sassen's ijveren voor de wijsgerige dialoog werd echter niet uitsluitend door wijsgerige bekommernis ingegeven. Dit blijkt met name uit een gepubliceerde voor-

dracht onder de titel: „Nationalisme en Katholicisme” (1934), die een opvallend (en ook inderdaad opgevallen) pleidooi bevatte voor de deelneming van katholieken niet alleen aan het politieke, maar vooral ook aan het culturele en wetenschappelijke leven van Nederland. Dat het Sassen hierbij weer niet om een relativerend opgeven van eigen inzichten en instellingen ging, waarvan sommigen hem opnieuw verdachten, blijkt voor wie het toch niet geloven wilden, uit een brochure van 1945: „Eenheid en verscheidenheid in het Nederlandse volk”, met de aan duidelijkheid niets te wensen overlatende ondertitel: „Een pleidooi voor samenwerking op principiële grondslag”. Meer wellicht nog dan deze geschriften is Sassen’s eigen optreden altijd een pleidooi geweest voor wat hij voorstond. Toen hij na de oorlog via een kleine omweg over Den Haag, waarover dadelijk meer, van „de jongste universiteit” naar „’s lands oudste” overging, maakte hij in zijn inaugurele rede te Leiden: „Katholicisme en wijsgeerig denken” zijn hoorders deelgenoot zowel van zijn gelovig als van zijn wijsgerig credo. Verdoezelen was er niet bij, ook al was zijn benoeming te Leiden niet zonder tegenkanting verlopen.

Uit de zoëven vermelde Leidse rede moge ik niet Uw bijzondere aandacht vragen voor de passage, waarin hij nog eens de noodzaak beklemtoont „al de pogingen, die ter verklaring van de dingen zijn ondernomen, onafhankelijk op haar eigen waarde te onderzoeken”, maar wel voor wat erop volgt. Daarin betoogt Sassen namelijk ten aanzien van degene die in de traditie van de *philosophia perennis* staat: „Ook hij kan aan den invloed van den tijd en het land, waarin hij leeft, zoo min ontkomen als aan dien van de factoren, die de structuur van zijn psyche bepalen, van zijn opvoeding, zijn omgeving, zijn individueele ervaring” (blz. 18). Het moet immers wel deze gedachte geweest zijn, die Sassen ertoe gebracht heeft na zijn grondige oriëntatie in de algemene geschiedenis der wijsbegeerte bijzondere aandacht te besteden aan de Nederlandse wijsbegeerte, zowel die van verleden als van eigen tijd. Drie boeken waren het resultaat: „Wijsgerig leven in Nederland in de twintigste eeuw” (1941, derde druk 1960), „De wijsbegeerte der middeleeuwen in de Nederlanden” (1944) en een „Geschiedenis van de wijsbegeerte in Nederland tot het einde der negentiende eeuw” (1959). Daarnaast werden talrijke studies, grotendeels in de Mededelingen van de Akademie verschenen, gewijd aan bijzondere figuren of gebeurtenissen in de Nederlandse wijsbegeerte, zoals Johannes Horthemels, de laatste „Aristotelische” hoogleraar te Utrecht (1961), de reis van Pierre Gassendi in de Nederlanden (1960), de reis van Marin Mersenne in de Nederlanden (1964), de Herleving van het Criticisme in Nederland in de tweede helft van de negentiende eeuw (1961) enz. Alles bijeen een indrukwekkende reeks. Dat een monografie over de belangrijkste wijsgeer die Nederland heeft voortgebracht, Spinoza (1967), en een gewijd aan Descartes (1963), die lange tijd in ons land gewoond heeft, in Sassen’s bibliografie niet ontbreken, spreekt vanzelf.

In Sassen’s beschrijving van de Nederlandse wijsbegeerte, met name die van het verleden, valt de grote aandacht op die hij aan het onderwijs in de wijsbegeerte besteedt. Wel plaatst hij zijn onderzoek naar de geschiedenis van de Nederlandse wijsbegeerte in de ruime kontekst van de vraag naar het eigene van deze wijsbegeerte, met name naar het verband tussen volksaard en de wijze van filosoferen,

zich al dan niet uitend in originele wijsgerige visies of minstens in een op eigen wijze reageren op stromingen van buiten, maar of het nu komt door teleurstelling in dit opzicht of niet: het wijsgerig onderwijs krijgt de grootste aandacht. Daarin vooral onderzoekt hij de mate waarin en de wijze waarop de wisselende wijsgerige opvattingen van buitenaf de Nederlandse wijsbegeerte beïnvloeden. Ook het tijdstip waarop dit gebeurt heeft zijn belangstelling: hoelang heeft het bijvoorbeeld geduurd voor Aristoteles min of meer definitief uit de gratie was? Dit vraagstuk heeft hem blijkbaar geboeid en naar ik vermoed om meer dan een reden. Het ging bij de onttroning van Aristoteles in het onderwijs immers bepaald niet slechts om een wisseling in wijsgerige opvattingen, het was een echt keerpunt in de geschiedenis van de wijsbegeerte, maar het was dit niet op grond van een autonome ontwikkeling van de wijsbegeerte. Er was meer aan de hand: de opkomst van de nieuwe natuurwetenschap leidde tot een andere verhouding tussen wetenschap en wijsbegeerte. Deze thematische problematiek vinden we bij Sassen dan ook terug in de „petite histoire” van het onderwijs in de wijsbegeerte en voor een deel ook van de nieuwe natuurwetenschap aan de Nederlandse illustere scholen.

De belangstelling van de *historicus* in Sassen voor het Nederlands onderwijs in de wijsbegeerte was zeker niet toevallig, ze lag geheel in het verlengde van Sassen's algemene belangstelling voor onderwijsvraagstukken. Van zijn kennis van zaken aangaande het Nederlands onderwijs getuigt het blad van het Departement van Onderwijs en Wetenschappen aldus: „Als geen was hij op de hoogte van onderwijswetten en hun achtergronden, in het bijzonder in de universitaire en pre-universitaire sector”¹⁾. Deze kennis van zaken was zeker niet het restant van zijn ambtsperiode als directeur-generaal van het onderwijs. Daarvoor was deze periode van nog geen jaar (1945/1946), gelegen tussen zijn Nijmeegs en Leids hooglerarschap, te kort. Zijn kennis sproot voort uit zijn verlangen het maximum aan mogelijkheden te leren kennen die de wet bood om nieuwe ontwikkelingen een kans te geven. Nog liever was hem natuurlijk de mogelijkheid aan een nieuwe wet op het Hoger Onderwijs te kunnen werken en is het dan teveel verondersteld dat het in de voorbereidingscommissie toch zeker mede Sassen's invloed zal geweest zijn, die de wijsbegeerte uit haar isolement in de universiteit haalde om haar midden in het centrum te plaatsen? Dat de leden van de centrale interfaculteit tevens lid behoren te zijn van een bij hun wijsgerig onderwijs en onderzoek aansluitende faculteit, was meer dan een wettechnische constructie. Zij drukte de visie uit waartoe de *historicus* Sassen gekomen was inzake de wijze waarop de wijsbegeerte beoefend moet worden, namelijk in nauwe aansluiting bij de wetenschap. Het was eigenlijk al deze visie die hem in 1931 kritisch had doen staan tegenover een vorm van Thomisme, die meende reeds alle problemen in beginsel opgelost te hebben.

Sassen's afkeer van dit soort gesloten wijsgerige stelsels betekende geenszins dat hij de traditie niet hoogschatte. Men hoefde trouwens maar met hem in contact te komen om te beseffen dat, wat zijn wijsgerige overtuiging ook mocht zijn, hij in ruimere zin een hoeder van de traditie was. Uitdrukkelijk heeft hij zich met de

---

1) Dr. J. A. A. Verlinden, *In memoriam prof. dr. F. L. R. Sassen*, Uitleg, nr. 256, 6 oktober 1971, blz. 10—11.

waarde van de traditie beziggehouden in het reeds genoemde „Nationalisme en Katholicisme”. „De goederen immers, waarvan wij de deelname thans aan de gemeenschap danken, zijn voor een groot deel de vrucht van de werkzaamheid van het voorgeslacht, en in de traditie is datgene vastgelegd, wat als een bezit voor altijd voor stoffelijk en geestelijk welzijn van de gemeenschap mag gelden”, heet het daar (blz. 9) en in 1945 neemt hij deze passage weer op in zijn „Eenheid en Verscheidenheid” (blz. 19). Eveneens in beide publicaties voegt hij daar de waarschuwing aan toe „dat hetgeen als waarachtig en blijvend goed eens werd verworven, niet door een willekeurigen drang naar vernieuwing of door een ongezonde nivelleringszucht aan de gemeenschap wordt ontnomen”. Wie dit reeds in 1934 en 1945 schreef, moet het de laatste jaren wel eens moeilijk gehad hebben. In het publiek sprak Sassen daar niet over. Hij bleef de rust zelve. Blijkbaar had de wijsbegeerte bij hem volbracht wat hij in zijn Leidse aanvaardingsrede (blz. 9) van haar zei: „Zij zal haar taak eerst ten volle vervullen, wanneer zij den denken den mens voorbehoud en voorzichtigheid bijbrengt tegenover de leuzen van den dag”. „Hij zal erdoor leren, zichzelf te blijven, en aan het eigen objectief gegrond getuigenis over de waarheid boven dat der redelooze en blinde massa de voorkeur te geven. Maar van den anderen kant zal het hem ook de subjectieve beletselen doen onderkennen en te boven komen, die in zijn eigen binnenste aan de eerlijke onderwerping aan de waarheid in den weg staan.” Of was het eerder het rustige zelfbezit van de geboren patriciër, dat Sassen juist dit in de wijsbegeerte deed zoeken? Wie zal het zeggen? In elk geval demonstreerde hij een levensstijl, die zowel recht deed aan zijn afstamming als aan zijn vorming.

Mocht hij door de hem eigen gereserveerdheid op sommigen aanvankelijk de indruk maken van de man die vereenzaamd door het leven gaat, deze indruk was onjuist. Sassen heeft vele goede vriendschappen in zijn leven gekend en daar was hij innig dankbaar voor. Hij was een bereisd man en heeft, vooral na 1945, tal van reizen, ook buiten Europa, ondernomen, meestal in een van zijn vele officiële functies, voor een deel de nalatenschap van zijn kort verblijf aan het Departement. Want tijdens dit verblijf vond de oprichting van de U.N.E.S.C.O. plaats, waaraan hij een werkzaam aandeel heeft gehad.

Uit zijn Zwitserse studieperiode had hij Lugano als vakantieoord leren waar- deren, hij is er tientallen malen teruggekeerd, zo ook in de nazomer van 1971. Daar is de man, wiens lang zeer jeugdig gebleven uiterlijk menigeen misleidde omtrent zijn leeftijd, de 16e september 1971 plotseling overleden. De 21e daar- aanvolgende werd hij krachtens zijn wens in alle stilte begraven op het kerkhof van een ander oord dat hij liefhad: Rolduc.

